

FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' CULTUROLOGICAL COMPETENCE
FORMATION BY MEANS OF THE ARTISTIC CULTUREФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

The purpose of the article is to determine the peculiarities of the future primary school teachers' culturological competence formation by means of the artistic culture.

Methodology. The research was carried out on the basis of the main principles of the activity, personality oriented, competence, axiological, acmeological, methodological approaches grounded on the coherence and compliance with the purpose of the research.

In the process of the scientific search, a number of empirical and theoretical methods have been used, namely: analysis of educational and normative documentation, psychological, pedagogical and methodological literature – to determine the state of elaboration of the problem and prospects of its research; comparison – to compare the views of different scientists on the problem under study, determine the directions of search and the conceptual categorical apparatus; induction and deduction, systematization and generalization – to determine the logic of scientific research, as well as to formulate conclusions.

The scientific novelty of the research. The expediency of the future primary school teachers' culturological competence formation has been grounded by the principles of state documents and social requirements. The ways of forming the phenomenon under study by means of the artistic culture in the context of their professional and pedagogical training in higher educational institutions have been proposed.

Conclusions. The study has confirmed the importance and practical expediency of the future primary school teachers' culturological competence formation which is considered as an integrated phenomenon, covering the future specialists' ability to orientate in the issues of culture as a holistic phenomenon, insert the phenomenon into its context, aware the connection between different branches of culture and form the system of values and worldviews and personal traits (tolerance, patriotism, ability to reflect, etc.).

It is revealed that the national artistic culture in general and different types of art in particular can be an important means of forming the phenomenon under study. In particular, the expediency of using works of fiction and other types of art during classes, in the context of students' independent and research work, in the process of teaching practice and educational work has been proved.

Keywords: culturological competence, future primary school teachers, artistic culture, facilities, art.

Мета статті – визначення особливостей формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами художньої культури.

Методологія. Дослідження здійснено з використанням основних положень діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, аксіологічного, акмеологічного підходів на засадах взаємоузгодженості та відповідності меті дослідження.

У процесі наукового пошуку використано низку теоретичних методів, а саме: аналіз навчально-нормативної документації, психологічної, педагогічної та методичної літератури – для визначення стану розробленості проблеми й перспектив її дослідження; зіставлення – для порівняння поглядів різних учених на досліджувану проблему, визначення напрямів пошуку та понятійно-категоріального апарату; індукції та дедукції, систематизації й узагальнення – для визначення логіки наукового дослідження, а також формулювання висновків.

Наукова новизна. У статті обґрунтовано доцільність формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи положеннями державних документів і суспільними вимогами. Запропоновано шляхи формування досліджуваного феномена засобами художньої культури в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу підтвердити значущість і практичну доцільність формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, яку розглядаємо як інтегрований феномен, що охоплює здатність майбутнього фахівця орієнтуватися в питаннях культури як цілісного феномена, сформованість умінь вписувати явища в її контекст, усвідомлювати взаємозв'язок між різними галузями культури, а також сформованість системи ціннісно-світоглядних орієнтирів та особистісних рис (толерантність, патріотизм, здатність до рефлексії тощо).

З'ясовано, що українська художня культура загалом та різні види мистецтва зокрема можуть стати важливим засобом формування досліджуваного феномена. Зокрема доведено доцільність використання творів художньої літератури та інших видів мистецтва під час аудиторних занять, у контексті самостійної і науково-дослідницької роботи студентів, у процесі педагогічної практики та виховної роботи.

Ключові слова: культурологічна компетентність, майбутні учителі початкової школи, художня культура, засоби художньої культури, мистецтво.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Приєднання України до Болонського процесу (2005 р.) стимулювало перехід української системи освіти на компетентнісну основу. На сьогодні компетентнісний підхід у вищій освіті застосовується з метою формулювання інтегрованих вимог до результатів освітнього процесу, забезпечення ефективності формування циклу загальних, професійних і інтегральних компетентностей майбутніх фахівців.

У Концепції «Нова українська школа» названо базові компоненти, на реалізацію яких має спрямовуватися діяльність учителя, зокрема: оновлений зміст освіти, що базується на формуванні компетентностей; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві учнів, учителів й батьків; орієнтація на потреби учнів в освітньому процесі; формування цінностей, як-от: повага до гідності й свободи людини, патріотизм, толерантність, мобільність тощо [1]. Окрім того, у цьому документі визначено перелік ключових компетентностей, які мають забезпечити можливості для особистісної самореалізації і розвитку творчого потенціалу в процесі навчальної і професійної діяльності. З-поміж них зазначено й загальнокультурну грамотність як здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Згадувана компетентність передбачає також глибоке розуміння власної національної ідентичності як основи для відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших [1].

Варто наголосити, що в науковій літературі здебільшого вживається поняття

«культурологічна компетентність», яку розглядають як сукупність знань про культуру в широкому та вузькому розумінні цього слова, що дає змогу створити цілісну картину світу та визначити значення навчальної дисципліни для конкретизації цієї картини, яка дозволяє визначити місце людини в світі та способи зміни світу з урахуванням отриманих знань [5]. Отже, одним із основних завдань сучасної середньої і вищої освіти є формування в молодого покоління культурологічної компетентності, яка має забезпечити повноцінне життя в полікультурному світі, а також сприяти розвитку гармонійної особистості.

Особлива роль у формуванні молодого покоління освічених, усебічно розвинених, національно свідомих громадян відводиться учителю початкової школи, до особистісних рис і професійної підготовки якого на сучасному етапі висуваються досить високі вимоги. Відтак актуальним є формування культурологічної компетентності майбутніх педагогів початкової школи, одним із шляхів формування зазначеного феномена, на нашу думку, є активне використання засобів художньої культури, що має забезпечити підвищення рівня національної свідомості, актуалізацію національної ідеї, прагнення зберігати, відтворювати й утверджувати духовну культуру, національні традиції на основі кращих зразків вітчизняної мистецької спадщини.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Особливості реалізації культурологічного підходу в теорії та практиці вищої освіти висвітлено у працях Є. Баллера, Є. Бондаревської, І. Зязюна, О. Рудницької, В. Сластьоніна тощо. Культурологічна спрямованість професійної підготовки майбутніх фахівців

обґрунтована у працях Л. Буєвої, І. Луцької, В. Маслової, О. Попової, Н. Сердюк тощо. Особливості формування професійних компетентностей майбутніх учителів початкової школи досліджували Н. Бібік, В. Бондар, М. Вашуленко, П. Гусак, Н. Кичук, О. Комар, Л. Красюк, О. Матвієнко, О. Мельник, В. Паскар, С. Ратовська, О. Савченко, Л. Сущенко, Л. Хоружа тощо.

Водночас аналіз наукової літератури, вивчення реального стану професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи свідчать про недостатній рівень сформованості в них культурологічної компетентності. Це і підтверджує своєчасність нашого дослідження та його практичну значущість.

Формулювання цілей статті. Мета публікації полягає у визначенні особливостей формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами художньої культури.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. Аналіз особливостей формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи здійснювався на основі комплексного, системного і взаємоузгодженого поєднання положень низки методологічних підходів, зокрема: компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, акмеологічного тощо. Реалізація аксіологічного підходу передбачала забезпечення особистісного і професійного саморозвитку майбутнього учителя початкової школи, творчі прояви якого пов'язані з розвитком його духовності, збагаченню якої мають сприяти суб'єкти впливу. Компетентнісний підхід передбачає в цілому перегляд завдань освіти, розроблення відповідного діагностичного інструментарію для оцінювання результатів, еволюцію освіти від поняття «кваліфікації» до поняття «компетенції». Ідеї особистісно орієнтованого навчання застосовувалися, оскільки в центрі освітніх впливів в закладах вищої педагогічної освіти завжди перебуває особистість майбутнього вчителя, а відтак, у процесі розроблення освітньої стратегії необхідно брати до уваги усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які можуть позначитися на ефективності навчання. Положення діяльнісного підходу взято до уваги, оскільки вся активність майбутніх учителів початкової школи проєктується та реалізується у формі послідовного розв'язання різноманітних професійно орієнтованих завдань.

Варто наголосити, що в процесі наукового пошуку використано комплекс теоретичних методів дослідження, а саме:

аналіз навчально-нормативної документації, психологічної, педагогічної та методичної літератури – для визначення стану розробленості проблеми й перспектив її дослідження; зіставлення – для порівняння поглядів різних учених на досліджувану проблему, визначення напрямів дослідження та понятійно-категоріального апарату; індукції та дедукції, систематизації й узагальнення – для обґрунтування логіки наукового дослідження, а також формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз наукових джерел дав підстави для висновку, що культурологічна компетентність – це здатність майбутнього фахівця орієнтуватися в питаннях культури як цілісного феномена, сформованість умінь вписувати явища в її контекст, усвідомлювати взаємозв'язок між різними галузями культури [5]. Узагальнюючи результати наукових досліджень, Н. Осадчук [3] визначила характерні ознаки явища «культурологічна компетентність», яка належить до інтелектуальних здібностей індивіда; передбачає формування навичок адекватного використання культурної спадщини, а також накопичення знань про культуру як цілісну систему, різноманіття культур у просторі й часі, взаємодію культур, типи культур, закономірності розвитку соціокультурного життя, закономірності художнього процесу, історію ментальностей за допомогою спеціально організованого навчання; сприяє вихованню потреб у правильній соціально-культурній самоідентифікації людини, а через неї й суспільства в цілому, а також утвердженню національної, культурної, соціальної й релігійної толерантності (терпимості до чужих думок, вірувань, поведінки) як природної норми суспільної свідомості; виховання культурою відбувається через занурення людини в її багатовимірний простір [3]. Відтак культурологічна компетентність майбутніх педагогів початкової школи є свідченням наявності в них широкого світогляду, творчого підходу до справи, здатності розуміти етнічні, культурні, релігійні особливості інших людей, толерантності й готовності до розв'язання конфліктів на культурному ґрунті, що можуть виникати в учнівському колективі.

Важливим засобом формування досліджуваного феномена є художня культура в цілому, а також її окремі складники, до яких належать, зокрема, різні види мистецтва. В. Пустохіна зауважила, що кожен вид мистецтва як вид духовно-творчої діяльності за своєю природою поліфункціональний і, зазвичай, тісно пов'язаний з

якоюсь окремою функцією – креативною, комунікативною, аксіологічною, пізнавальною, гедоністичною тощо [4]. Варто зазначити, що з-поміж інших видів мистецтва художня література вирізняється тим, що поєднує в собі весь комплекс зазначених функцій. Саме цим пояснюється її здатність охоплювати всі сфери й аспекти буття, а також використовувати весь виражальний потенціал її художніх засобів, хоча в окремих аспектах стосовно відображення певних аспектів буття вона поступається іншим видам мистецтва (наприклад, живопису – у його візуальних способах вираження художньої ідеї; музиці – в емоційній виразності; скульптурі – у пластичності вираження тощо). Засоби художньої виразності в літературі характеризуються певною синтетичністю, а відтак, більш узагальнено відтворюють реальність.

Художня література як невід’ємна частина духовної культури і як педагогічний засіб, на наш погляд, має сприяти ефективному розв’язанню поставленого завдання – формуванню культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. У межах професійної підготовки майбутніх учителів варто звертатися до кращих зразків українського і світового «мистецтва слова» на різних етапах його розвитку. Проте в межах освітнього процесу літературу необхідно позбавити ідеологізаторського впливу, вона має стати «школою життя», «людинознавством», що в художніх образах і в різноманітних художніх формах (епічній, поетичній, драматичній) репрезентує цілісний світ гармонійної, усебічно розвиненої особистості. Цьому завданню сприяє і поліфункціональність художньої літератури, і її особливе місце серед інших видів мистецтв. Це набуває особливого значення в сучасному суспільстві, коли читання як спосіб організації дозвілля поступається інформаційним технологіям.

Зазначимо, що до художньої літератури доцільно звертатися, насамперед, у межах аудиторних занять з відповідних дисциплін («Дитячої літератури», «Історії української і зарубіжної культури», «Українознавства», «Педагогіки», «Української мови за професійним спрямуванням»), коли варто використовувати художній, етнографічний, мемуарно-біографічний, епістолярний, науково-популярний матеріал.

Різноманіття навчального матеріалу й широкі взаємозв’язки літератури з іншими видами мистецтва зумовлюють і різноманітність методів і прийомів роботи з творами мистецтва загалом і літературними текстами зокрема. Це можуть бути такі методи і прийоми, як-от: підготовка

культурологічного коментаря (наприклад, щодо діалектизмів чи історизмів, які трапляються у творі), підготовка культурологічної довідки (тобто розгорнуте пояснення якихось аспектів, наприклад, щодо відображення міфу про зустріч Одисея і Навсікаї в сонеті М. Рильського «У теплі дні збирання винограду»), складання культурологічної характеристики літературного образу, постановка проблемних питань на основі культурологічного матеріалу та змісту твору, здійснення культурологічного аналізу на основі зіставлення художнього тексту з першоджерелом, зіставлення літературного тексту і творів інших видів мистецтва на його основі (наприклад, повісті «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського і фільму С. Параджанова), «діалог» чи інтерв’ю із автором, персонажем тексту тощо.

Наприклад, під час аналізу «Казки про Правду і Кривду» Панаса Мирного використовувати історико-культурологічний контекст. Наведемо зразок такого аналізу. У 80-ті роки ХІХ ст., у пору «безмовності» та реакції, кожен, хто відважувався нести в суспільні маси живі, прогресивні думки, тим паче антиурядові, мусив їх уміло приховувати, прибирати в алегоричний одяг. Однією з найпридатніших жанрових форм для цього виявилася літературна казка, яка здебільшого будувалася на фольклорних матеріалах, дозволила широко користуватися іносказанням. Український фольклор, як і фольклор інших слов’янських народів, багатий на казки та пісні про правду і кривду. Алегоричні образи Правди як головного персонажу та її суперниці Кривди майстерно змальовано у творі Панаса Мирного «Казка про Правду і Кривду». Цей твір письменник написав 1883 року й присвятив дітям брата Івана – Петрусеві, Пасі й Олі. Згодом через три роки твір був перероблений. Автор надіслав його до альманаху «Степ», однак царська цензура друкувати твір не дозволила. Лише у 1889 році «Казку про Правду і Кривду» було опубліковано у львівському журналі «Правда». Хоча казку Панас Мирний писав для дорослих, але на певному етапі творчої праці вирішує з маскувальною метою присвятити її дітям, відтак додатково розробляє спеціальний, розрахований на дитяче сприйняття вступ, що в багатьох моментах ґрунтується на споминах з власного дитинства, вводить образ бабусі Оришки, яка й розповідає казку. За народними уявленнями, дві сили, що вічно протистоять одна одній, представлені у символах добра і зла. У казці ця ідея втілюється передусім в алегорично-узагальнених образах Правди і Кривди. Варто сказати, що «Казка про Правду і Кривду» не є літературною обробкою

якогось конкретного фольклорного твору, не має у своїй основі якогось певного прототипу, хоч у значній своїй частині будується на фольклорному матеріалі, серед якого зустрічаються міфологічні погляди слов'ян на природу, їхні космогонічні уявлення й мотиви казкового та пісенно-колядкового епосу. Панас Мирний не стилізував свій стиль під народний, а, використовуючи здобутки фольклору, створив цілком оригінальний власний. Саме це простежується вже з початкових розділів твору, де дія відбувається на небі, а в ролі героїв постають Сонце, Місяць, Вечірня Зоря, Гнів, Темнота, Сум та ін. Хоч цій частині казки притаманний фантастичний колорит, у ній неважко побачити натяк на світ реальний. Небесні світила поводять себе достоту так, як і люди, мають своїх ворогів, живуть тими ж «хижацькими замірами». Зображуючи взаємини дітей Правди і Кривди з їхніми батьками Сонцем і Місяцем, митець також трансформував відповідний фольклорний матеріал. За міфологічними повір'ями слов'ян, від Сонця та Місяця народжуються діти – зірки.

Мирний-казкар використовує цей мотив, але, замість зірок, дітьми Місяця й Сонця робить «двох дівчаточок-близняточок» – Правду і Кривду – безплотних духів, яких розгнівана матір Сонце прогнала з небес на пустельну землю. У фантастичних взаєминах між самими батьками, а також між батьками й дітьми знову-таки вловлюються мотиви земні, реальні. Тоді як у фольклорних казках просто констатується, що Сонце покарало Місяця за зраду, відсікло йому голову, залишивши тільки невеличку її частинку, схожу на серп, у літературній казці Панаса Мирного зрада місяця знаходить цілковите виправдання, а вчинок Сонця трактується як акт нечуваної жорстокості, грубого насилля, «всесвітньої неправди». Ця неправда настільки разюча, що проти неї повстають навіть діти Сонця. Одна з дівчаток, Правда, своє обурення з приводу їхнього вигнання матір'ю висловлює майже словами Чіпки: «Так оце така правда? Оце така правда?» Вона палко обстоює право особистості на вільне кохання, повністю виправдовує Місяця, який став чоловіком Сонця з примусу.

У другій частині письменник для вираження провідної ідеї використовує нові маскувальні прийоми, сполучає фантастику з реальністю, переносить головні події в далеке минуле й лише в окремих випадках, ніби мимохідь, зазирає у сучасність, яка його, звісно, найбільше цікавить, але про яку він не може висловитись на повний голос, з усією прямоотою і відвертістю. Говорити про хвилюючі питання сучасності у формах

минулого часу, знаходити в ньому причини теперішнього лиха – це езопівські прийоми. Тому Панас Мирний у другій половині казки, хоч і переводить події на землю, обмежує їх прадавніми хронологічними рамками.

Коли сестри ведуть між собою боротьбу за сфери впливу на землі, а Кривді вдається взяти гору над Правдою, нав'язати людському суспільству свої хижацькі закони, зв'язаний моральний кодекс, коли непомітно перекидається місток з сивої давнини в сучасність, у котрій «чим далі, то все та Кривда розкоріняється та шириться, старшинує та панує на землі, а Правда голодна та холодна сновигає по світу, горем сита, сльозами полита...», – саме тоді й знаходить глибокий вираз ідея непримиренності класових інтересів у суспільстві [2, с. 13]. З нею тісно пов'язана ще одна не менш важлива ідея, яка, власне, пояснює причини виникнення суперечок та протиріч між людьми. Виражається вона як через взаємини алегоричних образів Правди і Кривди, так і через людські стосунки. Спочатку взаємини між «дівчаточками-близняточками», котрі згодом прибрали імена Правди і Кривди, були ідеальними, позбавленими ворогування, бо вони не знали поділу на «моє» і «твое», усім володіли спільно, «все було їхнє – не ділене, не шматоване» [2, с. 2]. Але відколи сестри повели боротьбу за сфери впливу на землі, між ними виникли розбрат і ворожнеча. Така сама непримиренна боротьба відбувається між людьми, які не побажали жити «вкупі», усім володіти спільно, послухалися не Правди, яка радила: «Не діли!», а Кривди, яка водала: «Поділи!» [2, с. 15]. Створюючи «Казку про Правду і Кривду», автор прагнув, аби люди замислилися над життям, заснованим на «хижацьких замірах».

У кінці казки хлопчик запитує в бабусі, яка розповідала казку, чи настане коли такий час, що Правда подолає Кривду й почне на землі панувати? Але бабуся «нічого не одказала, тільки низько-низько склонила голову, і та стара голова на тонких в'язах чогось дуже хиталася» [2, с. 16]. Проте це не означає, що письменник у той час був пройнятий песимістичними настроями, не вірив у краще майбутнє людства. Найважливіший висновок, до якого має дійти читач, що тільки тоді Правда здолає Кривду, запанує у світі, коли люди згуртуються, тобто Панас Мирний апелює до Шевченкового «єднаймося, браття!».

Окрім того, можна запропонувати відповідні завдання в межах самостійної роботи студентів, що передбачає написання рефератів, підготовку мультимедійних презентацій, слайд-шоу, флеш-карт, інфографіки тощо. Використання творів мистецтва

(музики, живопису, кіномистецтва, театру, архітектури, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва тощо) як об'єкта студентського дослідження сприяє формуванню культурологічної компетентності майбутніх учителів, оскільки мистецький твір несе на собі не тільки відбиток особистості автора, його індивідуального бачення світу, але й слід певної історичної епохи, акумулює національно-культурні традиції, є складовою національно-культурної спадщини народу. Важливо відзначити, що автор, на відміну від деяких своїх сучасників, які в основу літературних казок клали релігійні мотиви, твердо стоїть на здоровій основі народного світогляду, відтак творцем усього сушого робить не бога і сатану, а витворені народною класовою свідомістю образи Правди і Кривди, що символізують собою два закони життя, дві моралі класового суспільства.

Зокрема можна запропонувати такі теми для індивідуальних науково-дослідницьких завдань: «Особливості зображення культури й побуту українського народу в другій половині XIX ст. у творчості І. Нечуя-Левицького», «Звичаї і вірування волинян у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» й романі Ю. Покальчука «Озерний вітер», «Фольклорно-міфологічні джерела роману-балади Валерія Шевчука «Дім на горі» тощо. Для розуміння будь-якого мистецького явища необхідно є обізнаність з умовами його створення, а відтак його аналіз має бути контекстним. Найважливішими видами контексту вважають біографічний, культурологічний, літературознавчий, екзистенційний.

Художня література має велике значення і для формування ораторської майстерності майбутніх учителів початкової школи: у літературних творах велику роль відіграють мовні висловлювання, створювані письменною формою за законами мистецтва красномовства, відтак, систематичне звернення до художніх творів різних родів і жанрів сприяє формуванню в студентів лексичного запасу й виразного емоційного мовлення.

Корисною вважаємо популяризацію художніх творів і творчих ідей українських письменників у контексті науково-дослідницької діяльності студентів, що передбачає публікацію матеріалів у періодичних і наукових фахових виданнях, а також організацію і проведення науково-практичних конференцій з метою обговорення різних аспектів їхньої творчої спадщини.

Окрім того, ефективними формами організації виховної діяльності з майбутніми учителями початкової школи є відвідування театральних вистав, перегляд документальних

і художніх кінофільмів, виставок, організація святкування знаменних і пам'ятних дат, конкурсів на виразне читання творів, інсценізація художніх текстів, проведення літературно-мистецьких віталень. Після проведення таких заходів обов'язково має відбутися рефлексія студентів, наприклад, написання рецензії. Наведемо приклад такої рецензії: «17 жовтня 2019 року у «Софії Київській» відкрилася виставка «Народна ікона Полісся», яка діяла до 10 грудня. На ній представлено цінні експонати XVIII – XIX століття із фондів Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» – це 30 ікон та 50 рушників. Колекцію сформовано на основі пошукових етнографічних експедицій 1970-х років. Більшість найцінніших зразків іконопису було врятовано від знищення під час масового руйнування православних храмів більшовиками. Географія зібраних у колекції заповідника ікон охоплює майже всі райони Чернігівщини. Народна ікона, яка широко побутувала серед сільських і міських верств населення, репрезентує значний пласт народної культури, тісно пов'язаний з декоративно-ужитковим мистецтвом і фольклором. Найбільш розповсюдженими з народних ікон на Чернігівщині були: образи Богоматері, Ісуса Христа, св. Миколая, св. Юрія Змієборця, великомучениці Варвари, св. Параскеви, св. Іоана Воїна, арх. Михаїла та ін. Значно рідше зустрічаються сюжетні євангельські композиції: «В'їзд в Єрусалим», «Успіння Богоматері», «Воскресіння Христове» та ін. Представлені твори іконопису вирізняються поміж собою як за стилем і манерою виконання, так і за рівнем професійної майстерності, та репрезентують класичну течію народного іконопису з обов'язковими стилізованими зображеннями великих квіток троянд чи півоній обабіч святих на нейтральному чорному або з додатковим дрібним рослинним орнаментом брунатному тлі. Прості, часом наївні, односюжетні народні ікони повною мірою передають естетичні вподобання чернігівських селян XVIII – XIX століття.

Органічним доповненням до українських ікон у народному мистецтві і побуті завжди були вишивані і ткани власноруч рушники. Представлені на виставці зразки рушників Чернігівщини відмічені композиційним хистом, соковитістю барв, надзвичайною майстерністю виконання, різноманіттям сюжетів та декоративністю. Особливу увагу відвідувачів привернули оригінальні жартівливі написи, вишиті на багатьох рушниках. Справжньою ж родзинкою експозиції стала унікальна ікона XIX ст. з подвійним зображенням «Богоматір. Несення Хреста», виконана олійними фарбами на

гофрованої дощці (на іконі вміщено одночасно два різних зображення, які можна побачити під різним кутом зору). Ця ікона представлена в постійній експозиції Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» і була привезена тільки на відкриття виставки. Так само – тільки у день відкриття – Юрій Дахно та члени його родини проводили для усіх бажаючих майстер-клас із ткацтва». Ця рецензія має містити низку елементів: вказівка – де, коли сталася подія, конкретизація, що і чому привернуло увагу рецензента. Зазначені параметри засвідчують високий естетичний смак студентів, а також спонукають до широкого кола культурологічних знань, аби рецензія «читалася», як документ, підготовлений фахівцем у цій галузі.

Доцільними також є творчі завдання, наприклад: написати вірш відповідного жанру (акровірш, вірш-паліндром, сонет, верлібр, хоку), скласти вірш з відповідною римою чи системою віршування, створити художній текст з використанням певного художнього засобу (алітерації, асонансу, антитези, анепіфори), проілюструвати літературний твір, підібрати до нього твори інших видів мистецтва. Спробувати перекласти художній твір українською мовою. Наприклад, студенти вдало інтерпретували поезію М. Заболоцького «Фокстрот»: «Тут у блакитних черевиках, шкарпетках, / як в молодика, / В гавайських джазових музиках / Видніє постать юнака. / Внизу – дзвін келихів урочий, / Внизу – ні дня нема, ні ночі, / Внизу – на виступі оркестру, / Мов жрець, качається маестро...» (Дахно Дарія, студентка 2 курсу). Зазначимо, що подібні завдання є досить популярними серед майбутніх учителів початкової школи, які прагнуть продемонструвати свої творчі здібності, проявити їх у нестандартних ситуаціях.

У контексті формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи особливого значення набуває педагогічна практика, оскільки вона була фундаментом для закріплення знань і формування відповідних умінь. Під час практики студенти можуть підготувати та провести фольклорне свято, організувати вокально-хоровий конкурс, інсценування пісень, постановки казок, літературно-музичних композицій, святкових ранків,

індивідуально попрацювати з творчо обдарованими дітьми. Конкретизація змісту, форм і методів проведення педагогічної практики залежить від її мети та основних завдань, забезпечується системністю та індивідуальними планами, затвердженими груповими методистами. У контексті педагогічної практики студентам-практикантам варто пропонувати спеціальні завдання, що мають диференційований характер і спрямовані на спостереження за різноманітним в етнічному, релігійному, культурному аспектах учнівським колективом, а також на використання різного культурологічного матеріалу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження дало змогу підтвердити значущість і практичну доцільність формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, яку розглядаємо як інтегрований феномен, що охоплює здатність майбутнього фахівця орієнтуватися в питаннях культури як цілісного феномена, сформованість умінь вписувати явища в її контекст, усвідомлювати взаємозв'язок між різними галузями культури, а також сформованість системи ціннісно-світоглядних орієнтирів та особистісних рис (толерантність, патріотизм, здатність до рефлексії тощо).

З'ясовано, що українська художня культура загалом та різні види мистецтва зокрема можуть бути важливим засобом формування досліджуваного феномена. Доведено доцільність використання творів художньої літератури та інших видів мистецтва під час аудиторних занять, у контексті самостійної і науково-дослідницької роботи студентів, у процесі педагогічної практики та виховної роботи.

Перспективним напрямом дослідження вважаємо розробку дисципліни за вибором студента для факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв НУЧК імені Т.Г. Шевченка «Порівняльно-зіставні студії», що враховуватиме формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи в країнах Західної і Східної Європи для запозичення досвіду і реформування української системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Концепція «Нова українська школа»: затв. рішенням колегії МОН від 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).
2. Мирний Панас. Казка про Правду та Кривду. URL: <http://www.nbu.gov.ua/books/18/pm-kpptk.html> (дата звернення: 10.02.2020).

3. Осадчук Н. П. Культурологічна компетентність як домінантна складова у системі професійних компетентностей майбутніх офіцерів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 129–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2017_3_25. (дата звернення: 10.02.2020).
4. Пустохіна В. І. Формування культурологічної компетентності старшокласників у процесі навчання української літератури: риторичний підхід. *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика* : монографія / Кучерук О.А., Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. та ін. Київ : КНТ, 2016. С. 196–207.
5. Стеценко Н. М., Чикалова Т. Г. Теоретичні підходи до інтерпретації сутності культурологічної компетентності. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць*. 2014. Вип. 23. С. 208–213.

References

1. Kontsepsiia «Nova ukrainska shkola» : zatv. rishenniam kolehii MON vid 27.10.2016 [The concept of «New Ukrainian School» : approved. by the decision of the board of the Ministry of Education and Science dated 27.10.2016]. (2016). Retrieved from: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>.
2. Myrniy, P. (n.d.). Kazka pro Pravdu ta Kryvdu [The tale about Truth and Wrong]. Retrieved from: <http://www.nbuv.gov.ua/books/18/pm-kpptk.html>.
3. Osadchuk, N. P. (2017). Kulturolohichna kompetentnist yak dominantna skladova u systemi profesiinykh kompetentnostei maibutnikh ofitseriv. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho univertsytetu imeni Ivana Franka. Seriiia : Pedahohichni nauky*, 3, 129–134.
4. Pustokhina, V. I. (2016). Formuvannia kulturolohichnoi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi navchannia ukrainskoi literatury : rytorychnyi pidhid. *Pedahohichna rytoryka : istoriia, teoriia, praktyka – Pedagogical rhetoric: history, theory, practice*. Kyiv, Ukraine : KNT. Pp. 196–207.
5. Stetsenko, N. M, and Chikalova, T. G. (2014) Teoretychni pidkhody do interpretatsii sutnosti kulturolohichnoi kompetentnosti [Theoretical approaches to the interpretation of the essence of culturological competence]. *Pedahohichnyi almanakh – Pedagogical almanac*, 23, 208–213.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2020

Lilik O.

ORCID 0000-0002-5187-1944
Doctor of Pedagogical Sciences (Ed. D.),
Associate Professor, Associate Professor at the
Department of Ukrainian Language and Literature,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: lilik8383@ukr.net

Лілік О.

ORCID 0000-0002-5187-1944
докторка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри
української мови і літератури,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: lilik8383@ukr.net

Sazonova O.

ORCID 0000-0001-6633-2348
Candidate of Philological Sciences (Ph. D.),
Associate Professor, Associate Professor at the
Department of Ukrainian Language and Literature,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)
E-mail: olena-olena.09@ukr.net

Сазонова О.

ORCID 0000-0001-6633-2348
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри
української мови і літератури,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)
E-mail: olena-olena.09@ukr.net